

Сосюра Володимир Миколайович

Життя та творчість

ВОЛОДИМИР СОСЮРА

(1898—1965)

Володимир Миколайович Сосюра народився на станції Дебальцеве (нині Донецької обл.) 6 січня 1898р. Дитячі роки поета минали в с Третя Рота (нині м. Верхнє), у старій хворостянці над берегом Дінця. Про цей край Сосюра пізніше образно розповів у автобіографічному романі "Третя Рота". Одинадцяти років хлопець пішов працювати до бондарного цеху содового заводу, потім телефоністом, чорноробом, не цурався випадкових заробітків. Початкову освіту здобував під опікою батька, кресляра за фахом, який працював і вчителем, і писарем, і адвокатом, і шахтарем.

У 1911р. В. Сосюра вступає до міністерського двокласного училища в с Третя Рота.

14 жовтня 1917р. Лисичанська газета "Голос рабочего" друкує його вірш "Плач волн", затим — перший вірш українською мовою "Чи вже не пора", а наприкінці жовтня — "Товаришу", написаний у стилі революційного маршу.

У 1918р. у складі робітничої дружини содового заводу В. Сосюра бере участь у повстанні проти кайзерівських військ, стає козаком петлюрівської армії, входить до особистої варти самого Петлюри. Згодом він втік з її лав і потрапив в полон до денікінців. Його розстрілювали як петлюрівця, але рана виявилась не смертельною, і поет вижив. Судив В. Сосюру і червоний ревтрибунал, і тільки житейська мудрість голови трибуналу, котрий розгледів у хлопчині поета, врятувала йому життя.

У 1920 р. В. Сосюра опинився в Одесі, де його, хворого на тиф, прийняли до своїх лав бійці Червоної Армії. У 1920-1921 рр. В. Сосюра воює з білополяками та армією Н. Махна. Пізніше у поемі "Два Володьки" поет робить спробу дослідити двоїстість своєї душі:

Рвали душу мою
два Володьки в бою.
і обидва, як я, кароокі,
і в обох ще незнаний,
невиданий хист.
Рвали душу мою —
комунар
і
націоналіст.

Трагедія Сосюри подібна до трагедії М. Хвильового, котрий не витримав такого внутрішнього конфлікту й закінчив життя самогубством. Різниця тільки в тому, що Сосюра-українець не дійшов до заперечення Сосюри-комуніста й лишився жити далі з тягарем своєї двоїстості. Цікавим при цьому є один надзвичайно характерний для Сосюри момент: два Сосюри — українець і комуніст — живуть в одному Сосюри-поеті

поруч, але зовсім окремим життям. До певного часу вони між собою боролись, змагаючись за першість, але потім знайшли компроміс. Цей компроміс знайдено на базі своєрідного поділу між ними сфер їхнього вияву і взаємного невтручання в ці сфери. Сосюра-комуніст має в своєму володінні виключно сферу свідомості, розумового сприйняття дійсності, в той час коли Сосюра-українець неподільно панує в сфері почуття, так би мовити сердечного сприйняття дійсності. Тому в кожній книжці Сосюри можна відразу одним оком відокремити "кесарево кесареві" від "Божого Богові", так само, як це можна дуже легко відокремити і в кожному з тих його віршів, де обидва ці елементи є поруч. Вони не тільки взаємно не про-никаються, а навіть взаємно й не доторкаються. Хоча водночас обидва Сосюри цілковито щирі, бо взагалі щирий Сосюра — поет і людина. І зовсім ясно, що советська влада не має жодних підстав серйозно обвинувачувати Сосюру в зраді їй, бо ж зовсім ясно, що своєю свідомістю він належить їй. А що серцем він українець, то це ж не його провина, а його... нещастя. Інша справа, що в сфері серця він більше на своєму місці, ніж в сфері розуму, але це знову ж таки не його провина, а його нещастя як поета за покликанням.

Рання поезія В. Сосюри вбирала художні здобутки різних стилів і течій того часу (символізму, імпресіонізму). Разом з тим увиразнювались риси його власного стилю: романтика боротьби й кохання, гостро відчутий "смак" життя, барв, звуку, злитість суб'єкта лірики з навколишньою дійсністю.

У 1921 р. побачила світ збірка Сосюри "Поезії", що досі вважалася його першою книжкою (проте віднайдений документ коригує цю думку: рукою Сосюри в ній записано, що в 1918 р. було надруковано й видано першу збірку його поезій "Пісні крові...", але її поки не знайдено). Цього ж 1921 р., виходить поема "Червона зима", яка зробила Сосюру знаменитим.

Естетика, з якої народилася "Червона зима" і яку несла лірика В. Сосюри 20-х років (збірки "Червона зима"; "Осінні зорі", 1924; "Сьогодні", 1925; "Золоті шуліки", 1927; "Коли зацвітуть акації", 1928 та ін.), визнавала й підносила цінність кожної окремої долі, що зливається з народною, але не губиться, не розчиняється в ній безслідно.

З-під пера митця вийшла низка ліро-епічних поем: "Оксана" (1922), "Робітфаківка" (1923), "Воно", "Шахтар", "Сількор", "Хлоня". До цих творів, треба гадати, належала й поема "Махно" (близько 1924р.), текст якої не зберігся. Одним із перших проявів інтересу молодії літератури до рідної давнини став віршований роман В. Сосюри "Тарас Трясило" (1926).

Від 1925 р. В. Сосюра повністю віддається літературній праці, полишивши агітпроп, а потім і Харківський університет. Протягом десятиліття (1922—1932) він був членом багатьох літорганізацій (Пролеткульту, "Плугу", "Гарту", ВАПЛІТЕ, ВУСППу та ін.), постійно брав участь у літературних дискусіях.

У 1927—1929 рр. написав низку поем. Неупереджена критика вбачає в В. Сосюрі провідного майстра ліричного жанру, але "провладні" критики все суворіше засуджують творчість поета, ввергаючи його в стан глибокої творчої кризи. Настрої відчаю позначилися й на збірці "Серце" (1931) і, зокрема, на однойменному вірші.

За "націоналістичні ухили" у 1934р. поета виключають з партії і зі Спілки письменників. У ці кризові роки В. Сосюра майже не пише, займається поетичними перекладами. 1936 р. Сосюру все-таки знову приймають до Спілки радянських письменників. У припливі нових сил і надій він повертається до роботи. Наступних років з'являються збірки "Нові поезії" (1937), "Люблю" (1939).

У 1940 р. В. Сосюра завершує своє найбільше ліро-епічне полотно — роман у віршах "Червоногвардієць", який увібрав усе те, що становить автобіографічну основу його творчості 20 — 30-х років: спогади про дитинство, передреволюційна Донеччина, громадянська війна, боротьба й кохання в якомусь своєму магічному поєднанні. Останні передвоєнні книжки ("Журавлі прилетіли", "Крізь вітри і роки", (1940) сповнені мотивів любові до жінки ("Марії"), природи ("Я квітку не можу зірвати"), до Вітчизни. Дві любові поета — до жінки й Вітчизни — були двоєдиним джерелом його поетичного натхнення. Інтимну лірику Сосюри зчаста іменують "Книгою Марії". На перший погляд, це не зовсім справедливо, адже поетична галерея романтизованих жіночих постатей у творчості поета широка: і Ївга, і Галя, і загадкова Констанція... Та з усіх цих милих серцю імен найбільше чомусь відгукувалось у душі митця старозаповітне ім'я — Марія. "...Губи шепочуть в блаженнім пориві для мене єдине ім'я: "Маріє!.." (1931); або ж: "Твоє ім'я "Марія" найкраще всіх імен" (1948).

Зеленіють жита, і любов одцвіта,
і волошки у полі синіють.
Од дихання мого тихий мак обліта,
ніби ім'я печальне — Марія.
(1925)

Магічна сила імені тільки уособлювала магічну силу жінки в житті й творчості поета. Жіночність для нього — квінтесенція чистої краси. Лірична героїня любовної лірики Сосюри, при всій її варіантності, багатоіпостасності, — завше зберігає певний "набір" домінуючих рис, — зовнішніх і внутрішніх. Це неодмінно — золотокоса красуня з блакитними очима, готова до світлої само-офіри в ім'я коханого, берегиня "тихої", жертвовної любові. Обставини кохання змінюються з вірша до вірша, але завжди перед нами — велична історія унікальної любові, здатної перевернути світ.

У 1941 р. поет був евакуйований до Башкирії, 1942 р. працював в Українському радіокомітеті в Москві, 1943 р. входив до редакції фронтової газети "За честь Батьківщини". Лірику Сосюри років Вітчизняної війни (збірки "В годину гніву", 1942, "Під гул кривавий", 1942, численні публікації в періодиці) проймають два мотиви. Це — віра в перемогу й водночас неретушований показ людської біди.

Друга книга Сосюриної поезії — книга України. Безліч творів поета присвячено патріотичній темі: протягом цілого життя він повсякчас сповідається в любові та клянеться у вірності рідній землі. Причому образ Вітчизни поступово розростається — від маленької Третьої Роти через степове роздолля Донеччини — до всього українського світу з неодмінними "ясними зорями" й "тихими водами". Саме за незгасну любов до України неповторному Володзьці судилося зазнати найбільше

прикрошів, але жодні приписи чи й навіть вирок не змусили його відректися найдорожчого.

Любіть Україну, як сонце любіть,
як вітер, і трави, і води...
В годину щасливу і в радості мить,
любіть у годину негоди.
(1944)

Патріотичний вірш "Любіть Україну!" у 1951 р. став причиною найгостріших звинувачень поета в націоналізмі. В. Сосюру знову перестають друкувати, він живе під прямою загрозою арешту, яка зникає тільки зі смертю Сталіна 1953 р. І тоді з'являються нові книги віршів "За мир" (1953), "На струнах серця" (1955), "Солов'їні далі" (1957). Поема "Мазепа" (розпочата 1929 р., завершена в 1959 — 1960) віднесена до "заборонених творів", разом з ґрунтовним літературознавчим аналізом вона була опублікована в журналі "Київ" лише 1988р., адже за сталінщини опублікувати її не було ніякої змоги, бо постать гетьмана офіційно спотворювалася, а його дії вважалися зрадницькими. Ю. Барабані у дослідженні твору слушно вказував на стильову неоднорідність поеми. Якщо в першій частині образ Мазепи окреслюється в романтичному плані, то в другій значна увага відведена філософському осмисленню історичних подій кінця XVII — початку XVIII ст. і ролі в них гетьмана, який рішуче виступив за відновлення козацької держави. Поет дотримується концепції патріотичної діяльності Мазепи й спростовує великодержавницькі — і царські, і комуністичні — версії "зрадництва" гетьмана. У поемі акцентується, що Мазепа ніколи не був зрадником рідного народу, а дбав про нього, намагався звільнити від московського колоніального пригнічення. Звичайно, поразка гетьмана наклала драматично-трагічний відбиток на його образ у художньому трактуванні Сосюри.

У цьому зв'язку Ю. Барабаш відзначає, що Сосюра намагався збагнути насамперед не стільки, "може, Мазепу, як самого себе, розв'язати у своїй свідомості й у серці не лише застарілі історичні, а не менш болючі сьогоденні вузли. То була й щира сповідь, і відповідь недоброзичливцям, яка визрівала протягом десятиліть, і свого роду емоційна розрядка, і, якщо хочете, певна моральна компенсація,— у тому числі й за вимушене каяття".

Одне слово, поема "Мазепа" пройнята високим патріотичним пафосом. Цей твір Сосюри "є тільки відкидав вульгарні стереотипи характеристики видатного сина України, а й заповнював істотну прогалину в нашій художній літературі про трагічну добу втрати решток козацької державності.

У 1960р. Сосюра завершує поему "Розстріляне безсмертя", розпочату в довоєнний час і опубліковану тільки 1988 р. в журналі "Вітчизна" (№ 1). Є підстави вважати, що "заспівна" частина цього твору, присвяченого жертвам сталінського терору, є поновленням з пам'яті шматком втраченої поеми "Махно". Цей твір засвідчив, що Сосюра ніколи не зраджував ідеалів юності, коли зі зброєю в руках боровся за українську незалежність, коли разом зі своїми побратимами у 20-х роках намагався

піднести до європейського рівня рідну літературу. В поемі широко й тепло йдеться про цвіт нашої творчої інтелігенції, який було брутально обірвано сталінськими: сатрапами в передвоєнне десятиріччя. Тому хвилююча повинь ліризм, яка сповнює розповідь, часто переривається інвективами на адресу новітніх опричників. Так, тема України, тема її драматичної історії в трагічній сучасності жила й пульсувала в творчості Сосюри впродовж усього його творчого життя.

Низку цікавих творів містять книжки В. Сосюри "Близька далина" (1960) і "Поезія не спить" (1961), "Осінні мелодії" (1964) та "Весни дихання" (1964).

Поет помер від гіпертонії, 8 січня 1965р.

Цінність творчості В. Сосюри не в особливостях його поетичної техніки, а в особливостях того людського явища української дійсності радянського періоду, що становить собою зміст його поетичного світу. Це явище ніде не виявилось так яскраво і ніде не знайшло такого широкого вислову, як саме в особі Сосюри і та в, його наскрізь особистій і наскрізь щирій поезії. І саме ця щирість поетичного вислову Сосюри, що виявляє нам його таким; яким він є, робить його особливо цікавою людською постаттю в українській радянській літературі.

ОСНОВНІ ТВОРИ:

"Третя Рота", "Червона зима", "Солов'їні далі", "Любіть Україну", "Так ніхто не кохай", "Два: Володьки", "Марії", "Мазепа", "Розстріляне безсмертя".

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Історія української літератури ХХ століття. У 2 кн. Кн. 1.— К., 1998.
2. Усе для школи: Українська література: програмні тексти, ілюстрації, пояснення, завдання, тести: 10 кл. — К., Львів, 2001.
3. Бурляй Ю. Невідомий Сосюра; Біограф. етюди //Київ.— 1998.—Ш-1—2.
4. Моренець В. Володимир Сосюра; Нарис життя і творчості.—К., 1990.